

MARX, REINHARD: KAPITÁL. PLAIDOYER PRO ČLOVĚKA.

GITA GEREMEŠOVÁ

Inštitút politológie
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Email: gita.geremesova@unipo.sk

„Veľavážený Karol Marx, milý menovec, za svojho života ste boli zarytým ateistom a bojovným odporcom cirkvi. A tak ne jeden marxista považujúci sa za vášho legitímneho dediča bude určite pociťovať čosi ako „urážku majestátu“, že Vám ja, katolícky biskup, píšem tento list. Predsa tak robím. Myslím si, že ste po smrti museli uznať, že ste sa s tvrdením o neexistencii Boha mýlili (...). A po druhé, sám ste krátko pred smrťou povedali: „Viem len toto: nie som „marxista““ (Marx, 2013, s. 21).

Týmito slovami obracia sa Reinhard Marx, v roku 2001 vymenovaný za trevírskeho biskupa, na svojho slávneho menovca Karola Marxa ktorý sa v onom meste narodil, prežil detstvo i mladosť. Reinhard Marx už nie v Trevíri, je arcibiskupom mníchovským a freisingským a predovšetkým rešpektovaným učiteľom kresťanskej sociológie – odboru, ktorý „nepoučení“ laici charakterizujú ako „marxizmus srdca Ježišovho“ (Marx, 2013, s. 22). V adresnejšom vyjadrení ide o sociálnu náuku katolíckej cirkvi, teda jednu z teologických disciplín, medziodbor teológie a spoločenských vied (sociológie a ekonómie), ktorého najvlastnejším zámerom – od zrodu encykliky Leva XIII. *Rerum novarum* (1891) – bolo položiť základy etiky kresťanského solidarizmu v ostrej polemike s dobovými ideológiami, teda marxizmom a liberalizmom. Ako podotýka kresťanský vecdec, „sociálna náuka cirkvi nie je len nejakým teoretickým odborom, nezahŕňa iba poučné texty pápežov a koncilov. Ide omnoho viac o dôležitý a nevyhnutný „trojzvuk“ hlásania náuky, vedeckej reflexie a sociálneho hnutia veriacich“ (s. 57-58). Pre onen „trojzvuk“ je filozofickoteoretickým východiskom na (neo)tomizme osnovaný princíp dôstojnosti ľudskej

osoby a na neho sa viažuce princípy solidarizmu, subsidiarizmu a spoločného dobra. Ekumenita solidarity a spoločného dobra naráža – po páde marxizmu – aj alebo predovšetkým na trhový fundamentalizmus liberálnych, resp. libertariánskych ekonomických konceptov. R. Marx podotýka, že „ekonomický liberalizmus bol rovnaký pokrok ako celý projekt slobody modernej doby. A predsa je potrebné i tu trvať na tom, že cirkev voči ekonomickému liberalizmu zastávala dlhý čas nanajvýš rezervovaný postoj (podč. G. G.) – dlhšie než voči liberalizmu politickému“ (s. 66). Na jednej strane teda katolícka cirkev svojou sociálnou náukou akceptovala pád stavovskej spoločnosti i „režim“ občianskych a ľudských práv modernej spoločnosti, na druhej strane si bola (je) vedomá disproporcií medzi politickou a ekonomickou slobodou, resp. politickou a ekonomickou rovnosťou, a preto trh, súťaž je „len“ *nástrojom*, ktorý má byť používaný pre blaho všetkých ľudí; nemá funkciu „regulatívneho princípu, ktorý by mohol ohroziť osobnosť človeka“ (s. 66). V tomto momente R. Marx vyjadril svoj varovný hlas spoločne s posolstvom pontifika Benedikta XVI., ktoré odznelo v encyklike *Caritas in Veritate*: „Bez vnútorných foriem solidarity a vzájomnej dôvery trh nemôže plne vykonávať svoju ekonomickú funkciu. Dnes sa vytratila práve táto dôvera, a strata dôvery je skutočne vážna strata (...). Morálnu silu musí čerpať z iných subjektov, ktoré sú schopné ju vytvárať“ (čl. 35). Hodno doložiť, že toto „sociálne evanjelium“ napísané v roku 2009 dnes už emeritným pontifikom predstavuje nadväznosť na závažný sociálny dokument katolíckej cirkvi 20. storočia, okružný list Pavla VI. *Populorum progressio* (1967), ak

neopomenieme dnes už priekopnícky text encykliky *Rerum novarum* Leva XIII. z roku 1891.

Moderný kresťan i neveriaci jedinec za svoj domov považujú kultúru Západu, ktorá vyrástla na podloží syntézy rozumu a viery, judeo-kresťanskej a gréckej (pohanskej) tradície. Benedikt XI. v encyklike *Caritas in veritate* hovorí: „Čoraz viac globalizovaná spoločnosť nás navzájom zblízuje, ale nečiní nás bratmi. Rozum sám osebe je schopný pochopiť rovnosť medzi ľuďmi a usporiadať ich občianske spolužitie, no nedokáže vytvoriť bratstvo. To pochádza z transcendentného povolania Boha Otca, ktorý nás miloval ako prvý a cez svojho Syna nás učí, čo je bratská láska“ (čl. 19). Synergiu i polaritu globalizujúcej sa modernity urobil aj R. Marx ťažiskovým problémom svojej monografie v tom zmysle, že proces globalizácie doviedol societu ku zlomovému bodu ekonomických a sociálnych dejín. Vytvárajú tu nové príležitosti, ale tiež nesporné riziká. „Ocitáme sa (...) pred novou sociálnou otázkou, ktorá sa svojim rozsahom dá (...) porovnávať so sociálnou otázkou 19. storočia“ (s. 117). Vzápätí vysvetľuje podstatu sociálneho sporu, disparitu sociálneho antagonizmu industriálnej a postindustriálnej (informačnej) spoločnosti. „Predmetom starej sociálnej otázky bol *triedny konflikt* (podč. G. G.) medzi tými, ktorí boli v spoločnosti „hore“ a ktorí „dole“; v novej sociálnej otázke ide o rozdiel medzi tými, ktorí sú „vnútri“ a ktorí „vonku“; ide o inklúziu a exklúziu“ (s. 83). Najočividnejším javom exklúzie v Nemecku (!) a vo väčšine európskych krajín je masová nezamestnanosť trvajúca už celé desaťročia, sociálna exklúzia sa stále viac javí ako dedičná. A nielen to. „Úspech“ na pracovnom trhu je draho vykúpený miliónmi *working poor*; zrejme aj kvôli nim sociologická veda uviedla „do pohybu“ novotvar, a to slovo *prekariát*. Vyjadruje neistotu jedinca vo vzťahu ku zamestnaniu, bývaniu, príjmu, stratu identity, hnev i odcudzenie. Prekariát tvoria ľudia ako s nízkym, tak nie raz i vysokým vzdelaním (!), spoločným menovateľom je neexistencia budúcnosti.

Keď Reinhard Marx – arcibiskup píše vo svojej monografii nazvanej „Kapitál“ list nevercovi, socialistovi Karolovi Marxovi, kladie si zároveň aj otázku, či nebolo len príliš skoro rezignovať na Kapitál z roku 1864 svojho trevírskeho menovca. Sociálna doktrína cirkvi alias kresťanská sociológia sa predsa formovala aj tak, že sa kriticky vymedzila voči ideológii socialistických, neskôr komunistických strán, ideológii, ktorá dostala do pohybu masu pauperizovaných a deklasovaných námezdných pracujúcich jedincov... Reinhard Marx sa síce identifikuje s kritikou marxizmu ako ekonomického determinizmu – „môj menovec Karol síce nemal

pravdu, keď sa domnieval, že vlastnícke vzťahy determinujú všetku sociálnu oblasť“ (s. 91) – ale súčasne dodáva, „spoločenská integrácia i tak predpokladá istú mieru ekonomického podielu. Ako kresťan požadujem takéto ekonomické podielníctvo nielen z nejakých rozumových dôvodov, ale i preto, že tu vidím istý príkaz *sociálnej spravodlivosti*“ (s. 91 – 92). A tak v slovách mníchovského kardinála možno počuť súzvuk s „jemnou“ kritikou osvietenstva a všemocnej inštrumentálnej racionality zo strany jeho súkmeňovcov – „habermasovcov“, ale i adresný vstup do politiky rozdeľovania. Pojmy „sociálna spravodlivosť“ a „spravodlivosť obecného blaha“ sú v tradícii sociálnej náuky cirkvi synonymá a solidarita je chápaná ako „pevné a dôsledné rozhodnutie angažovať sa za spoločné dobro“ (*Sollicitudo rei socialis*, čl. 38). Obecné blaho sa však v cirkevnej sociálnej doktríne vzťahuje tak ako u Amartyu Senu na životné možnosti ľudí. Na pozadí tejto idey je nevyhnutné preorientovať koncepty v oblasti sociálnej politiky štátu. Jej zúžené chápanie ako „politiky rozdeľovania je nutné revidovať“ (s. 126) z viacerých dôvodov. Sociálna politika sústreďujúca sa iba na prerozdeľovanie degraduje, korumpuje a aj „znehybňuje“ ľudí, uberať im pocit zmysluplnosti ich života a existencie; navyše v informačnom veku je mentálna a vzdelanostná chudoba jedným z najpádnejších dôvodov sociálneho vylúčenia. A nielen to. Štát so svojou tradičnou prerozdeľovacou politikou dospel na hranice svojich možností. „Meradlom už nemôže byť iba spravodlivosť v rozdeľovaní – i keď má naďalej svoje oprávnenie, do popredia sa musí dostať *podielová spravodlivosť* (podč. G. G.). Kto štátne sociálne nástroje zameriava k tomu, aby ľuďom miesto púhych alimentov pomáhal ku svojpomoci, ten sa stará o sociálnu politiku, ktorá berie do úvahy dôstojnosť človeka, navyše uľahčuje štátu (...)“ (s. 128).

Pri štúdiu uvedenej monografie získavame pocit, akoby modelom podielovej spravodlivosti, ktorá(ý) v konečnom dôsledku reifikuje idey solidárneho trhového poriadku, arcibiskup a kardinál prekročil rubikon sociálneho angažovania sa cirkvi. Možno to povedať aj tak, že moderné sociálne encykliky boli nekompromisným aj adresným kritikom „neprávostí“ tohto sveta. Chýbala im však vecná odpoveď na otázku, čo robiť a ako robiť. R. Marx – ako sa zdá – ponúkol v istom zmysle adresné riešenia o to viac, že sú členom vysokej cirkevnej hierarchie pohyboval sa nielen na pôde „teórie“ prednášajúc kresťanskú sociológiu, ale jeho „farnosť“ bola aj pri väčších či menších sociálnych projektoch.